

ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΡΑΒΒΙΝΟ ΗΛΙΑ ΜΠΑΡΖΙΛΑΪ

Αθήνα, 7 Φεβρουαρίου 2016, Πνευματικό Κέντρο Ι.Κ. Αθηνών

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΟΜΙΛΙΑ Κας ΝΤΟΝΑΣ – ΛΙΛΙΑΝ ΚΑΠΟΝ

Παίρνω τη σκυτάλη από τον αγαπητό Πρόεδρο για να αναφερθώ στα συμβάντα εκείνης της εποχής. Βρισκόμαστε στο μήνα Μάιο 1941. Η Αθήνα, ήδη στον κλοιό των Ιταλών, δέχεται το βαρύτερο πλήγμα της εισβολής των Γερμανών, οι οποίοι απαιτούν την αποκλειστική διαχείριση των Εβραϊκών θεμάτων. Σε πρώτη κίνηση, θα κατάσχουν μέρος των αρχείων και θα δημεύσουν την πλούσια ραββινική βιβλιοθήκη. Επιπλέον, συλλαμβάνουν τα σημαντικότερα μέλη του Κοινοτικού Συμβουλίου. Η αντίδραση της εβραϊκής πλευράς είναι ήπια. αφού άποψη της ηγεσίας παραμένει ένα πνεύμα ανοχής απέναντι στους Ναζί, με σκοπό να τους αποκοιμίσει.

Όταν οι Ιταλοί ανακηρύσσουν επισήμως τον Ραββίνο Ηλία Μπαρζιλιάϊ Πρόεδρο της Κοινότητας, ξεσπάει φοβερή διαμάχη μεταξύ των δύο κατακτητών, αφού οι Ιταλοί επιμένουν στη λήψη συγκεκριμένων μέτρων προστασίας των διωκόμενων Εβραίων, στην εφαρμογή των οποίων αντιμετωπίζουν τη σθεναρή αντίσταση των Γερμανών.

Στις 14 Ιουλίου 1942 συμβαίνει ένα περιστατικό που όπως θα δούμε στη συνέχεια, αποβαίνει προς όφελος των διωκόμενων Εβραίων: ομάδα ακροδεξιών της φασιστικής οργάνωσης Ε.Σ.Π.Ο. εισβάλλει στα γραφεία της Κοινότητας. Στο διάβα της καταστρέφει μετά μανίας ό,τι βρει ή αρπάζει αντικείμενα αξίας, προτού εκτελέσει τον τελικό σκοπό της που είναι ο εμπρησμός του κτιρίου. Χάρης στην έγκαιρη παρέμβαση του Ραββίνου Μπαρζιλιάϊ που έχει εν τω μεταξύ ειδοποιήσει τους Ιταλούς, το κακό αποφεύγεται.

Το θετικό αυτής της ιστορίας είναι η υπογεγραμμένη και σφραγισμένη βεβαίωση της ειδικής Γερμανικής Αστυνομίας που πιστοποιεί ότι ομάδα διαρρηκτών – έτσι τη χαρακτηρίζει – έχει αρπάξει το Αρχείο της Κοινότητας, καθώς και όλα τα βιβλιάρια και σημειωματάρια. Το έγγραφο βρίσκεται καλά φυλαγμένο στα χέρια του Ραββίνου.

Εν τω μεταξύ, οι Ελληνικές Αρχές δραστηριοποιούνται μέσα από τη Χωροφυλακή και την Αστυνομία Πόλεων, στις οποίες δίνονται οδηγίες από το Γενικό Διευθυντή Άγγελο Έβερτ, για την έκδοση πλαστών ταυτοτήτων, όπου αναγράφεται ως θρήσκευμα « Χριστιανός Ορθόδοξος» και είναι απολύτως έγκυρες, ώστε να μπορούν να περάσουν από κάθε γερμανικό έλεγχο. 1200 τέτοιες ταυτότητες εκδίδονται εκείνη την περίοδο.

Παράλληλα, ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Δαμασκηνός, συνεργάζεται με το Διευθυντή Μητρώου του Δήμου Αθηναίων Πάνο Χαλδέζο, στη δημιουργία ειδικού αρχείου όπου καταχωρούνται όσοι από τους Εβραίους «βαπτίζονται» Χριστιανοί.

Στο έργο διάσωσης των Εβραίων της Αθήνας, και παρόλο που τα παραπάνω πρόσωπα δεν αποτελούν το κύριο θέμα της αποψινής παρουσίασης, αισθάνομαι την ανάγκη να μνημονεύσω τους Παναγιώτη Κανελλόπουλο, Κωνσταντίνο και Ιωάννα Τσάτσο, Θεμιστοκλή Τσάτσο, Αλέξανδρο και Βιργινία Ζάννα, και τόσους άλλους επώνυμους και ανώνυμους που σε συνεργασία με τις αντιστασιακές οργανώσεις, συμβάλλουν στη φυγάδευση Εβραίων, εκείνη τη ζοφερή περίοδο.

Όταν στις 8 Σεπτεμβρίου 1943 ανακοινώνεται η συνθηκολόγηση της Ιταλίας, οι Εβραίοι χάνουν ένα πολύτιμο στήριγμα. Αντιλαμβανόμενοι οι Ναζί ότι δεν αποτελούν εύκολη λεία, καταφεύγουν σε μία ύπουλη προπαγάνδα που μόνος σκοπός της είναι να τους κάνει να ξεθαρρέψουν. Δυστυχώς, το επιτυγχάνουν, ως ένα βαθμό.

Από τη Θεσσαλονίκη τα νέα είναι δραματικά. Ήδη στις 10 Αυγούστου 1943 ο Βισλιτσένυ, βοηθός του διαβόητου Άιχμαν, φορτώνει στα τραίνα για το Άουσβιτς τους 1.800 τελευταίους Εβραίους της Θεσσαλονίκης, ολοκληρώνοντας έτσι τον αφανισμό της Κοινότητας.

Απαλλαγμένος πλέον από τις υποχρεώσεις του, ο Βισλιτσένυ κατεβαίνει στην Αθήνα για να αναλάβει δυναμικά το ρόλο που του επιφυλάσσει το αφεντικό του, πλαισιωμένος με τριακόσια (300) ακόμη μέλη της Επιτροπής Ρόζενμπεργκ. Την Τρίτη 21 Σεπτεμβρίου 1943 ο Ραββίνος Μπαρζιλιάϊ καλείται να παρουσιαστεί στη Γκεστάπο, στο κτίριο της οδού Λουκιανού 14. Ο Ραββίνος, αφού καίει το έγγραφο με το οποίο οι Γερμανοί τον έχουν χρήσει εν τω μεταξύ Πρόεδρο της Κοινότητας, ως σημάδι ντροπής και εξευτελισμού, αλλά και για να τονίσει το ρόλο του ως θρησκευτικού ταγού και μόνον, ενημερώνει σχετικά τον προκαθήμενο της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας Δαμασκηνό καθώς και τα ηγετικά στελέχη της Κοινότητας.

Φθάνοντας στη Γκεστάπο, ο Ραββίνος βρίσκεται περικυκλωμένος από πέντε Γκεσταπίτες που τον οδηγούν στο διαβόητο Βισλιτσένυ. Η συζήτηση διεξάγεται μέσω διερμηνέα, παρά του ότι ο Ραββίνος χειρίζεται άπταιστα τα γερμανικά. Ούτε λίγο, ούτε πολύ, οι Γερμανοί ζητούν:

- Τα ονόματα, διευθύνσεις και επαγγέλματα, όλων των μελών της Αθηναϊκής Εβραϊκής Κοινότητας.
- Τα ονόματα όλων των παρεπιδημούντων Εβραίων ξένης εθνικότητας.
- Τα ονόματα των Εβραίων με Ιταλική υπηκοότητα.
- Τα ονόματα των Εβραίων της Θεσσαλονίκης που έχουν καταφύγει στην Αθήνα.
- Τα ονόματα όσων έχουν αναμιχθεί στη φυγάδευση Εβραίων προς την Παλαιστίνη.

Στη διεξαγωγή της συζήτησης, ο Ραββίνος Μπαρζιλιάϊ αντιλαμβάνεται τον ύποπτο ρόλο του διερμηνέα στη μετάφραση των λεγομένων του. Τολμάει να παρέμβει, ζητώντας εξηγήσεις, όταν ο Βισλιτσένυ εξοργισμένος από το γεγονός ότι ο Ραββίνος έχει αποκρύψει ότι γνωρίζει τα γερμανικά, του δίνει

ένα ηχηρό χαστούκι, με αποτέλεσμα να πεταχτούν τα γυαλιά από τα μάτια του.

Ο Ραββίνος φεύγει βαρύς από τη Γκεστάπο, αναλογιζόμενος τη σοβαρότητα της κατάστασης και τι θα μπορέσει να πράξει στο διάστημα των 12 ωρών που του έχουν δοθεί ως προθεσμία.

Το πρώτο βήμα είναι να κάψει όλα τα βιβλιάρια των νέων μελών που είχαν έρθει στην Κοινότητα, το δεύτερο να ειδοποιήσει όσο γίνεται μεγαλύτερο αριθμό Εβραίων να παρευρεθούν στη Συναγωγή, όπου και τους παροτρύνει να εγκαταλείψουν αμέσως τα σπίτια τους και να διασκορπισθούν προς πάσα κατεύθυνση.

Εν τω μεταξύ, οι εκκλήσεις που γίνονται στις Ελληνικές Αρχές πέφτουν στο κενό, με αποκορύφωμα μια απέλπιδα συνάντηση με τον Πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Ράλλη, ο οποίος μάλιστα δίνει τη δική του ερμηνεία σχετικά με τη σύλληψη και απέλαση των Εβραίων της Θεσσαλονίκης, τους οποίους κατηγορεί ως ενόχους ανατρεπτικών δραστηριοτήτων, ενώ αντίθετα οι παλαιοελλαδίτες υπήρξαν ανέκαθεν χρηστοί και νομιμόφρονες πολίτες. Ένας καλός τρόπος για τον Πρωθυπουργό να ελαφρύνει τις ενοχές τους για το έγκλημα που είχε επιτελεσθεί στη Θεσσαλονίκη, εις βάρος Ελλήνων πολιτών που μόλις πριν από λίγο είχαν πολεμήσει στα αφιλόξενα βουνά της Αλβανίας. Μια καλή δικαιολογία για την αποφυγή ανάληψης οιοδήποτε μεσολαβητικού ρόλου, στο θέμα των Εβραίων της Αθήνας.

Την επομένη, παρουσιάζεται ο Ραββίνος στον Βισλιτσένου με άδεια τα χέρια. Επιδεικνύοντας το πολύτιμο έγγραφο της ειδικής Γερμανικής Αστυνομίας του 1941 το οποίο αποτελεί γραπτή απόδειξη περί κλοπής των Αρχείων, ζητάει και παίρνει νέα διορία, 48 ωρών αυτή τη φορά, κατ' ουσίαν για να κερδίσει πολύτιμο χρόνο και να κάνει τις απαιτούμενες επαφές. Ωστόσο, τα απειλητικά λόγια του Βισλιτσένου του βασανίζουν το μυαλό: « Χρειάζομαι όλες τις πληροφορίες» κραυγάζει. «Σας δίνω άλλες 48 ώρες. Φροντίστε κι αλλοίμονό σας».

Έρχεται σε επικοινωνία με την ηγεσία των Ανταρτών της Αθήνας μέσω του δικηγόρου Ηλία Κεφαλίδη και διαπραγματεύεται ένα σχέδιο διαφυγής των Εβραίων στην ελεύθερη Ελλάδα, δηλαδή στα βουνά. Στη συνάντηση με τους Αντάρτες, συντάσσεται γραπτή συμφωνία, όπου αυτοί αναλαμβάνουν να συνδράμουν τους Εβραίους στη διαφυγή τους στα βουνά, να τους παρέχουν τροφή και καταφύγιο και να δεχθούν στις γραμμές τους όσους επιθυμούν να πολεμήσουν μαζί τους. Έναντι των παρεχόμενων υπηρεσιών, ο Ραββίνος δεσμεύεται να τους μεταβιβάσει τα χρήματα που είχε η Κοινότητα στις τράπεζες, όπως και να τους αποδώσει μετά τη διάσωση πιστοποιητικό για τη δράση τους υπέρ των Εβραίων, που θα τους χρησίμευε για τις επαφές τους με εβραϊκές οργανώσεις στην Τουρκία και την Αμερική.

Παράλληλα, ο Ραββίνος Μπαρζιλάϊ συγκεντρώνει χρήματα από τους πλούσιους Εβραίους τα οποία μοιράζει στους φτωχούς, για τα πρώτα έξοδά τους.

Είναι επίσης γνωστό ότι ο Ραββίνος, έναντι των καλών υπηρεσιών των Ανταρτών, ευχαριστεί δημοσίως το Ε.Α.Μ. μέσω ραδιοφώνου.

Στα παραπάνω, θα πρέπει να προστεθεί ότι εδώ και καιρό ο Ραββίνος ενθαρρύνει Εβραίους νέους να ενταχθούν στην Εθνική Αντίσταση και βρίσκεται σε συνεχή επαφή με το Δίκτυο διαφυγής Εβραίων προς την ουδέτερη Τουρκία μέσω του οποίου περισσότεροι από 600 Εβραίοι κατορθώνουν να περάσουν. Χάρης στη δική του μεσολάβηση, η Εργατική Ομοσπονδία στην Παλαιστίνη χρηματοδοτεί το σχέδιο, με την αποστολή χρημάτων και υλικού στην Εθνική Αντίσταση, που φθάνουν λαθραία δια θαλάσσης.

Ας επανέλθουμε τώρα στη διήγησή μας:

Η διορία των 48 ωρών εκπνέει και ο Ραββίνος Μπαρζιλιάϊ πρέπει να παρουσιασθεί στον Βισλιτσένου. Ο Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός τότε του προτείνει να ταξιδέψει μόνος του με υποβρύχιο για την Αίγυπτο, υποσχόμενος να βρει κατάλληλο κατάλυμα για τη σύζυγο και την κόρη του. Εκείνος αρνείται ευγενικά, μη θέλοντας να εγκαταλείψει την οικογένειά του. Μετά από ώριμη σκέψη, ο Ραββίνος παίρνει την απόφαση να αποδεχθεί την πρόταση του Ε.Α.Μ. να φυγαδευτεί άμεσα όλη η οικογένεια στα βουνά. Σύμφωνα με μία εκδοχή, είναι ο γνωστός δημοσιογράφος Μπαρούχ Σιμπή, ήδη εντεταγμένος στο Ε.Α.Μ. της Αθήνας που κάνει τη διαπραγμάτευση. Το σύνθημα του συναγερμού έχει δοθεί: «Ο σώζων εαυτόν σωθήτω»!

Εφοδιασμένη με πλαστές αλλά έγκυρες ταυτότητες, η οικογένεια του Ηλία Μπαρζιλιάϊ, πλέον Βασίλη Μαριόλη, ξεκινά στις 25 Σεπτεμβρίου 1943 την περιπλάνησή της, σε μία συνεχή μετακίνηση από χωριό σε χωριό: Κρικεκούκι, Δόμβραϊνα, Ιτέα, Γαλαξίδι, Κρίκελο, Καρπενήσι. Φιλοξενείται σε μοναστήρια και σπίτια χωρικών και γίνεται αντικείμενο φροντίδων από φιλοξενούντες και ελεύθερους σκοπευτές. Παρά τη σχετική ασφάλεια, ο Ραββίνος παραμένει ανήσυχος για την τύχη των Εβραίων της Αθήνας.

Είναι πλέον αποφασισμένος να επιστρέψει στην Αθήνα για να διαπιστώσει τι έχει συμβεί. Το ρίσκο είναι τεράστιο, αφού ο Βισλιτσένου που έχει μανιάσει από την ταπείνωση που έχει υποστεί, έχει εξαπολύσει άγριο ανθρωποκνηγητό, για τη σύλληψη και παραδειγματική τιμωρία του Ραββίνου. Τότε επεμβαίνει η κόρη του Αλίκη, η γενναία αυτή κοπέλα, η οποία προσφέρεται να ταξιδέψει αντί για τον πατέρα της προκειμένου να συναντήσει τον Ιωσήφ Λόββιγγερ. Η νέα της ταυτότητα γράφει «Αλεξάνδρα Μαριόλη». Φθάνει στην Αθήνα, συνοδευόμενη από μία στενή της φίλη, ο πατέρας της οποίας είναι ο ιδιοκτήτης του Ξενοδοχείου ΑΤΛΑΣ, της οδού Πειραιώς. Βρίσκουν το Ξενοδοχείο κατειλημμένο από τα S.S. Η Αλίκη θα διανυκτερεύσει σε ένα δωματάκι, κυριολεκτικά στο στόμα του λύκου. Την επομένη, η φρουρά των S.S. θα φύγει για το Μέτωπο.

Από την Αθήνα τα νέα που πληροφορείται στη συνάντηση με τον Ιωσήφ Λόββιγγερ είναι ζοφερά. Η φτώχεια και η απόγνωση έχουν οδηγήσει 1.200 περίπου Εβραίους της Αθήνας να καταγραφούν στα μητρώα των Γερμανών Αργότερα, ο αριθμός αγγίζει τις 2.000 ψυχές. Ο Βισλιτσένου ξέρει ότι ήδη

μεγάλος αριθμός Εβραίων έχει διαφύγει, θέλει ωστόσο να εξοντώσει όσους έχουν παραμείνει, προτού αναχωρήσει για τη Μπρατισλάβα.

Τώρα τον Βισλιτσένου έχει αντικαταστήσει ο Τόνου Μπούργκερ ο οποίος και αναλαμβάνει την εκτέλεση του σχεδίου του Χίμλερ. Οι καταδότες ξετρυπώνουν 200 ακόμη άτομα, τα οποία παραδίδουν στη Γκεστάπο. Όταν η Αλίκη επιστρέφει στο κρησφύγετό τους στην Ξηρονομή, μετά από πέντε ημέρες, οι οδηγίες είναι πλέον η οικογένεια να μετακινείται συνεχώς, για να μην εντοπιστεί από τους Γερμανούς. Στο Λιδωρίκι, η Αλίκη που είχε προσβληθεί από τύφο, καταπονημένη μεταφέρεται επάνω σε ένα μουλάρι που μετά κόπου έχει εξασφαλίσει ο Ραββίνος. Οι γονείς ακολουθούν πεζή.

Με την άφιξή τους στο Καρπενήσι, ένας ταξιδιώτης τους μεταφέρει τη θλιβερή είδηση της σύλληψης και εκτόπισης των Εβραίων της Αθήνας. Αναλυτικότερα, στις 24 Μαρτίου 1944 οι Γερμανοί με το δέλεαρ προσφορών αλεύρου και ζάχαρης για τις ματσότ του Πέσσαχ, συγκεντρώνουν αριθμό Εβραίων στη Συναγωγή, γύρω στα 350 άτομα. Ταυτόχρονα, γερμανικά καμιόνια αρπάζουν από τα σπίτια γυναίκες και παιδιά, με προορισμό τη Συναγωγή.

Συγκεντρώνονται 800 ψυχές που μένουν χωρίς τροφή και νερό ως το βράδυ του Σαββάτου, όπου μεταφέρονται σε κλειστά καμιόνια στο Χαϊδάρι. Την Κυριακή πρωί το κομβόι των εξαθλιωμένων ανθρώπων οδηγείται στο σταθμό του Ρούφ, όπου έχουν ήδη συγκεντρωθεί οι Εβραίοι της Πρέβεζας, Άρτας, Πάτρας και Αργινίου.

Ο Διεθνής Ερυθρός Σταυρός αποδεικνύεται αδύναμος να παράσχει οποιαδήποτε βοήθεια. Τα υπόλοιπα είναι γνωστά. Από κει και έπειτα, η Αθήνα θα θρηνεί τους δικούς τους αδικοχαμένους Εβραίους. Κι όμως, η σθεναρή στάση του Ραββίνου Μπαρζιλιάϊ απέναντι στο Βισλιτσένου και η φυγή του στο βουνό, έχουν ως αποτέλεσμα να σωθεί ένα σημαντικό μέρος του Εβραϊκού πληθυσμού της Αθήνας, 3.000 άτομα περίπου, ως το τέλος του πολέμου, τον Οκτώβριο 1944.

Προτού κλείσω την αφήγησή μου, θα ήθελα να αναφερθώ πολύ σύντομα στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια και στις άοκνες προσπάθειες του Ραββίνου Ηλία Μπαρζιλιάϊ, με στόχο την ανασυγκρότηση της Κοινότητάς μας.

Ήδη την περίοδο της Κατοχής, οι Εβραίοι που κρύβονταν στην Αθήνα υπέφεραν από πείνα, αφού δεν μπορούσαν να επωφεληθούν έστω από τη διανομή ψωμιού και άλλων τροφίμων του Ερυθρού Σταυρού, αδυνατώντας να αποκαλύψουν την ταυτότητά τους.

Με τη λήξη του πολέμου, έχουν συρρεύσει στην Πρωτεύουσα πάνω από 10.000 Εβραίοι από τα βουνά, από τα στρατόπεδα εξόντωσης των Γερμανών, από τις κατεστραμμένες Κοινότητες. Τόσο δεινή είναι η θέση τους, ώστε πεντακόσιοι Εβραίοι βρίσκουν στέγη στη Συναγωγή όπου κοιμούνται χωρίς σεντόνια και σκεπάσματα, σ' ένα χώρο χωρίς θέρμανση.

Όταν ο Ραββίνος Μπαρζιλιάϊ επιστρέφει στην Αθήνα, οι κάτοικοι του παραδίδουν 200 ορφανά Εβραϊόπουλα που έχουν κρυφτεί σε χριστιανικά σπίτια την περίοδο της Κατοχής και τώρα βρίσκονται στο δρόμο.

Ο Ραββίνος θα συνεχίσει τον αγώνα του. Αναλαμβάνει αμέσως δράση: με σακάκι και καπέλο αγορασμένα με δανεικά, επισκέπτεται τον Πρωθυπουργό Γεώργιο Παπανδρέου, ζητώντας να χρησιμοποιηθούν μερικά ξενοδοχεία και ιδιωτικές κατοικίες για τους άστεγους. Το αίτημα μένει χωρίς ανταπόκριση. Συμπέρασμα: Η επιβίωση των 10.000 περίπου Εβραίων που έχουν συγκεντρωθεί στην Αθήνα, θα εξαρτιόταν αποκλειστικά από την ανθρωπιστική βοήθεια, το Διεθνές Ερυθρό Σταυρό, τη Joint και την U.N.R.A.

Ο Ραββίνος Ηλίας Μπαρζιλιάϊ παραμένει στις επάλξεις: Οργανώνει, συντονίζει, επιστατεί, ελέγχει τη διανομή του ανθρωπιστικού υλικού, δεν διστάζει ακόμα και να ασκήσει έντονα κριτική στη γενικότερη διαχείριση. Λαμβάνει ιδιαίτερη πρόνοια για τα ορφανά. Είναι ο καλός άγγελος, το στήριγμα των αδυνάτων, γι' αυτό και κερδίζει ξεχωριστή θέση στην καρδιά όσων τον πλησιάζουν και ζητούν τη βοήθειά του.

Κλείνοντας την αφήγησή μου και ενάντια στην προσωπική μου δέσμευση να περιορισθώ στην αντικειμενική παρουσίαση των γεγονότων εκείνης της περιόδου, νοιώθω έντονα την ανάγκη να εκφράσω τα προσωπικά μου αισθήματα και αναφερόμενη στη μνήμη του Ραββίνου Ηλία Μπαρζιλιάϊ να του απευθύνω ένα μεγάλο ευχαριστώ. Χάρης στην ηρωική στάση του απέναντι στους Γερμανούς και στη θερμή παραίνεση να μη παραδοθούμε, βρίσκομαι απόψε απέναντί σας και ανάμεσα στο ακροατήριο μπορώ να διακρίνω τα παιδιά και τα εγγόνια μου.

Ας κρατήσουμε αυτά τα γεγονότα στη μνήμη μας. Αποτελούν κομμάτι της Ιστορίας μας, συνιστώσα της ύπαρξης του καθενός μας. Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας.